

УДК 657.6

О.В. Мельниченко, к.е.н., доц.

Університет банківської справи Національного банку України

МЕТОДОЛОГІЯ АУДИТУ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ

Розглянуто основні завдання контролю в банку при роботі з електронними грошима, їх аудиту, а також, обґрунтовано методологію аудиту електронних грошей, визначено його мету, завдання, принципи та функції.

Ключові слова: аудит, контроль, електронні гроші.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Діяльність банківських установ пов'язана з обігом грошових коштів, тому на особливу увагу завжди заслуговує питання їх використання та роботи з ними відповідно до чинного законодавства України. Це пояснюється, з одного боку, роллю банків у забезпеченні фінансової та економічної безпеки держави, а з іншого – соціальною значимістю банківських установ.

Із прийняттям Верховною Радою України Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків)” [24] в Україні на законодавчому рівні визначено поняття електронних грошей та механізм їх функціонування. Технічна та організаційна готовність банків до емісії електронних грошей та до роботи з ними на сьогодні не викликає сумнівів, оскільки сучасні технології та їх доступність підтримуються у сучасному фінансово-кредитному бізнесі на належному рівні. Актуальним стає при цьому питання належної організації обліку та аудиту операцій з електронними грошима, оскільки Національним банком України поки не розроблено нормативно-правових актів щодо бухгалтерського обліку банків при роботі з ними. Таким чином, на перший план виходить методичний аспект аудиту електронних грошей, який рано чи пізно буде вирішений Національним банком України чи іншими державними органами. А теоретичним аспектам із обґрунтування методології аудиту електронних грошей слід приділяти науковцям для забезпечення належного теоретико-методологічного підґрунтя для створення якісної системи контролю та аудиту банківських установ при роботі з електронними грошима.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням обліку і аудиту в Україні присвячено праці вітчизняних учених Білухи М.Т., Бутинця Ф.Ф., Герасимовича А.М., Давидова Г.М., Дорош Н.І., Мниха Є.В., Петрик О.А., Пушкаря М.С., Рудницького В.С. та інших. Серед науковців, що приділяють увагу питанням аудиту в банках, варто, зокрема, виділити Васюренка О.В., Кіндратську Л.М., Кіреєва О.І., Табачук Г.П., Усача Б.Ф. Проте питанням аудиту електронних грошей в банках і особливо його методології у науковій літературі увага не приділялась. У існуючій науковій літературі висвітлюються питання загальної методики перевірки окремих об'єктів, яку варто, на нашу думку, поглиблювати та розширювати відповідно до конкретних завдань, що ставляться перед аудиторами, зокрема і в банківській сфері.

Аудит електронних грошей в банку ґрунтується на постулатах та загальних принципах аудиту, проте слід враховувати окремі аспекти, які пов'язані зі специфічним об'єктом дослідження, який потребує особливої уваги фахівців різного профілю. Тому перевірка банківських установ при роботі з даним платіжним засобом повинна проводитись ґрунтовно, систематично та комплексно, із використанням методик, у першу чергу, таких наук як облік, аудит, контролінг, кібернетика.

Мета даної роботи полягає в обґрунтуванні методології аудиту електронних грошей в банках України як складової системи контролінгу.

Викладення основного матеріалу дослідження. Проблеми обліку, аудиту і контролінгу грошових коштів у банку та контролю за ними у взаємозв'язку з проблемами самого банку, який разом із системою управління, ми вважаємо, враховуючи думку науковців [3, С. 92; 6, С. 14–16; 7, С. 25; 8, С. 33; 31, С. 371] та погоджуючись з нею, складають єдине ціле. Так, Сухарева Л.О. [31] приділяє увагу проблемі формалізації системи контролю, а саме опису процедур контролю управлінських рішень, а Бутинець Т.А. [5] наголошує на необхідності фіксації відхилень від запланованих показників та їх оцінці, що має служити інформацією для формування управлінських рішень.

У дослідженні Бутинця Ф.Ф. [6, С. 16] йде мова про те, що господарський контроль діє на стику наук, які досліджують економіко-правовий зміст та форму порушень й відхилень у економічній діяльності підприємств, установ чи організацій в тісному зв'язку з їх економіко-обліковим змістом.

Як зазначає Корнієв В.Л. [14], контролінг узагальнює в собі систему спостереження та вивчення поведінки економічного механізму конкретної установи, розробки шляхів для досягнення поставленої мети, а також розробку системи, орієнтованої на майбутній розвиток.

Загальним підходам до визначення контролінгу, дослідженню його видів та механізмів функціонування присвячено досить багато праць науковців. Так, зокрема, Рудницький В.С. у своїх працях [28] зазначає, що дослідження, проведені вітчизняними науковцями виокремлюють значно

більше класифікаційних ознак ніж це наведено у зарубіжній науковій літературі з питань контролінгу. Такий підхід, на його думку, дає можливість більш широко застосовувати методи та способи сучасного управління до контролінгового процесу, а також краще розуміти пов'язані з ним цілі та завдання.

Контролінг в науковій літературі розглядається поруч з управлінським обліком як функціонально відокремлений напрям економічної роботи на підприємстві, пов'язаний з реалізацією фінансово-економічної інформативної функції у менеджменті для прийняття оперативних та стратегічних управлінських рішень [9, С. 127–131].

Разом із тим науковцями вивчаються загальні підходи відповідно до застосування контролінгу в управлінні компаніями, у публікаціях наводяться концептуальні засади щодо методів, видів, функцій та місця контролінгу в системі управління організацією [8, 12, 15, 18, 27]. Особливе місце при цьому приділяється фінансовому контролінгу та фінансовому контролю.

Так Виговська Н.Г. [8, С. 23] визначає мету фінансового контролю, який здійснюється, коли відбувається формування, розподіл і використання грошових коштів. Її суть полягає в необхідності дотримання принципів законності, доцільності та ефективності управління фінансовими ресурсами.

Концепція контролю в банках передбачає забезпечення ефективного функціонування організаційної системи. Такий процес передбачає:

- релевантність, тобто інтеграцію та координацію планів бізнес-процесів із стратегією банку;
- корегування та адаптацію стратегічних планів залежно від змін у зовнішньому середовищі;
- створення системи контролю з виконання планів, передбачивши можливість здійснення корегування строків виконання та їх змісту;
- забезпечення повною та необхідною інформацією осіб, що приймають рішення та проводять економічний аналіз процесів;
- перегляд та адаптація організаційної структури банку для підвищення її гнучкості та здатності швидко реагувати на зміни в законодавстві, на ринку фінансово-кредитних послуг тощо.

Забезпечуючи керівництво банку аналітичною інформацією, система контролінгу, за словами Кармінського А.М. [13], розробляє архітектуру інформаційної системи, здійснює стандартизацію каналів та носіїв інформації, а також вибір методів обробки інформації.

Поглиблюючи також думку Барановського О.І. [2, С. 7], який вказує на проблеми захисту банківської діяльності від загроз зовнішнього та внутрішнього характеру, що полягають у забезпеченні охорони фінансових ресурсів, захисту інформації, майна й персоналу банку, створення дієвих механізмів їх фінансової безпеки, зауважимо про можливість настання так званих операційних інцидентів у банку, що пов'язані з ризиками, що виникають у процесі діяльності:

1. Ризик персоналу – ризик втрат, що пов'язаний із можливими помилками працівників, шахрайством, недостатньою кваліфікацією, із нестійкістю кадрового забезпечення організації, можливістю несприятливих змін в трудовому законодавстві тощо.

2. Ризик бізнес-процесу – ризик втрат, що пов'язаний із помилками в процесах проведення операцій і розрахунків за ними, їх обліку, звітності, ціноутворення тощо.

3. Ризик технологій (інформаційний ризик) – ризик втрат, обумовлених недосконалістю використовуваних технологій – недостатньою ємністю систем, їх неадекватністю виконуваним операціям, грубістю методів обробки даних або низькою якістю чи неадекватністю використовуваних даних тощо.

4. Ризик середовища – ймовірність втрат, пов'язана із нефінансовими змінами в середовищі, в якому діє банк: змінами в законодавстві та системі оподаткування, в політиці, тлумаченні законодавства тощо.

5. Ризик фізичного втручання – ризики втрат, що пов'язані з безпосереднім фізичним втручанням в діяльність організації: стихійними лихами, пожежами, пограбуваннями, тероризмом тощо.

Під ідентифікацією ризику слід розуміти оцінку та вимірювання його впливу на діяльність організації. Так для якнайшвидшого розкриття та запобігання виникнення факторів ризику Бутинець Т.А. [5, С. 3] пропонує створювати дієву систему діагностики діяльності установ, а оцінку ризиків здійснювати за критеріями адекватності та параметричності, де перший відображає можливість відповідного фактору ризику здійснити негативний вплив на організацію, а параметричність відображає рівень впливу кожного окремого чинника. При цьому до завдань керівництва компанії слід відносити ознайомлення працівників з антиризиковою програмою та навчати їх застосовувати розроблені методики оцінки ризику.

Для уникнення зазначених ризиків під час роботи банків з електронними грошима слід імплементувати в систему управління механізм, який би забезпечував ефективність функціонування організаційної системи в довгостроковій перспективі. Такими механізмами можуть бути контролінг та аудит.

Призначення та роль контролінгу в банках полягають у ефективному управлінні через облік, аналіз діяльності та контроль її результатів через систему відлагодженого та об'єктивного аудиту, а також шляхом побудови надійної системи для забезпечення економічної безпеки банку.

Згідно із Законом України “Про аудиторську діяльність” [23], аудитом є перевірка даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності суб’єкта господарювання з метою висловлення незалежної думки аудитора про її достовірність в усіх суттєвих аспектах та відповідність вимогам законів України, нормативно-правовим актам та внутрішнім нормативним документам суб’єкта, що перевіряється.

Відповідно до Положення про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України [22] аудит банку – це визначення стану банку на основі перевірки правильності складання та підтвердження достовірності фінансової звітності, відповідності обліку та дій банку вимогам чинного законодавства тощо та підготовка висновків для надання інформації керівництву, акціонерам (учасникам) банку та іншим користувачам. А аудиторська перевірка – система засобів перевірки документів інформаційної системи, облікових записів, статистичних матеріалів, а також контроль за достовірністю виконання необхідних процедур. Отже, аудит є складовою частиною системи контролю в банку. Слід при цьому зазначити про головну відмінність між аудитом та іншими формами контролю за діяльністю банків (банківський нагляд, пруденційний нагляд, ревізія), яка ґрунтується на різниці у призначенні та меті перевірки. Разом з тим, підтримуючи думку Бондара В.П. [4, С. 97], вибір інструментарію контролю також залежить від виду аудиту у зв’язку із різними завданнями, які виконують аудиторі у тій чи іншій економічній сфері. Особливо таке твердження, на нашу думку, стосується аудиту електронних грошей, оскільки методичні прийоми, організаційні характеристики та специфіка об’єкту аудиту вимагають особливих підходів до проведення перевірки.

Отже, система контролінгу банківських установ включає у себе облік, контроль та аудит. І при роботі банків з електронними грошима набуває особливого значення, оскільки даний платіжний засіб, ми вважаємо, має великий потенціал і може набути в майбутньому широкого застосування. Тому питання фінансового контролю як складової системи контролінгу банку, який зорієнтований на майбутнє через контрольні заходи історичної інформації, набуває неабиякого значення.

Історія аудиту свідчить про постійне його удосконалення та розвиток суспільних відносин, які характеризуються постійним посиленням вимог до професії аудитора і до якості перевірок фінансової звітності, а також розширення та уточнення повноважень аудитора та вдосконалення методики аудиту [10, С. 82]. Проскуріна Н.М. зауважує на двохсотрічний розвиток аудиту [26, С. 34], зазначаючи, що першою й на сьогодні актуальною є праця Монтгомері Р.Х. [30]. За словами Дорош Н.І., першим ідеологом і теоретиком аудиту був Діксі Л.Р., а вже його ідеї знайшли розвиток у працях Монтгомері Р.Х. [11, С. 18]; а як наука аудит почав розвиватись із виведення Маутцем Р.К. й Шарафом Г.А. [33, 34] восьми постулатів аудиту. Це підтверджує й Петрик О.А. [19, С. 133], яка говорить про становлення ними загальної концепції аудиту.

Зазначимо, що постулатами є найбільш загальні базові положення, очевидність яких не може піддаватись сумніву. Відобразимо при цьому виведені постулати аудиту:

1. Фінансові показники повинні бути перевірені.
2. Конфлікт інтересів аудитора і адміністрації не є неминучим.
3. Фінансова звітність та інша інформація, яка підлягає перевірці, не містять обумовлених таємною змовою помилок або інших незвичних викривлень.
4. Задовільна система внутрішнього контролю усуває можливість невідповідностей (порушень правил роботи).
5. Постійне дотримання загальноприйнятих принципів обліку дає змогу мати об’єктивне уявлення про фінансовий стан і результати господарської діяльності.
6. Те, що було справедливим для підприємства у минулому, буде справедливим і у майбутньому, якщо немає доказів протилежного.
7. Коли перевірка фінансової інформації виконується з метою висловлення незалежної думки, то діяльність аудитора регламентується виключно його повноваженнями.
8. Професійний статус незалежного аудитора адекватний його професійним обов’язкам.

Аудит як і інші науки постійно перебуває у розвитку. Це стосується, звісно, і аудиту грошових коштів в банках з огляду на їх динамічний розвиток та удосконалення форм і методів розрахунків з їх допомогою.

Так на сьогодні актуальним стало питання визначення підходів та принципів аудиту з електронними грошима, які набувають все більшої популярності й, на нашу думку, з часом можуть замінити паперові. Таке наше судження знаходить підтвердження у праці Шалімової Н.С., яка зазначає про специфіку проведення аудиту банківських та інших фінансових установ [32, С. 323]. Зазначеним науковцем також відзначається про необхідність суттєвого коригування методик перевірки певних об’єктів, які можна зрозуміти і застосовувати у практичній діяльності, “за безпосередньої роботи”, оскільки у більшості авторів вітчизняної наукової літератури” відсутні елементи, які надають цілісності та завершеності роботи аудитора”. Це, зокрема, стосується і аудиту електронних грошей в банках.

Зазначимо, що об'єктом аудиту електронних грошей в банку, на нашу думку, є організаційно-правовий механізм їх обігу. А предметом – сукупність об'єктів аудиторського контролю:

- система емісії електронних грошей;
- система обліку операцій з електронними грошима;
- нормативно-правове забезпечення роботи банку з електронними грошима;
- інформаційна система та система інформаційної безпеки тощо.

Беручи до уваги визначення мети аудиту різних науковців [29, С. 4–10; 19, С. 14–19], визначимо мету аудиту електронних грошей в банках, яка полягає у перевірці організаційно-правового та економічного змісту роботи банку з даним платіжним засобом відповідності чинному законодавству, у тому числі нормативно-правовим актам Національного банку України, незалежними фахівцями, які володіють достатніми знаннями в економіці, бухгалтерському обліку, юриспруденції, інформаційній безпеці тощо.

При цьому значення аудиту електронних грошей в банках та його роль обумовлюється підвищенням цінності інформації, згенерованої в процесі обліку операцій, оскільки аудитор критично оцінює її, зменшує інформаційний ризик та сприяє посиленню контролю над нею в інтересах суспільства – користувачів даного платіжного засобу. Така діяльність аудиторів визначена у Міжнародних Концептуальних основах завдань з надання впевненості [16, С. 6] як завдання з надання впевненості, коли фахівець-практик надає висновок, призначений підвищити ступінь довіри щодо результату оцінки або визначення предмета перевірки за належними критеріями.

Науковці, котрі приділяють увагу аудиту фінансової звітності чи загальній теорії аудиту, зазначають, що перевірка документів здійснюється незалежним професіоналом [19, С. 17], працівником [1, С. 7], аудитором [4, С. 207]. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг у Міжнародному стандарті аудиту визначають аудитора як особу чи групу осіб, що проводять аудит [16, С. 80].

При формулюванні мети аудиту електронних грошей нами зазначено, що саме групі фахівців слід, на нашу думку, здійснювати аудиторську перевірку роботи банку з електронними грошима, оскільки кожен етап від створення правил системи електронних грошей до їх емісії та погашення вимагає спеціальних і глибоких знань економічних процесів (в першу чергу, в галузі обліку операцій банку), правильного тлумачення законодавчих та інших нормативно-правових актів, а також досконале розуміння організаційно-інформаційних аспектів здійснення операцій з електронними грошима через комп'ютерні мережі та їх захисту. Такі суттєві та широкі знання можуть мати лише фахівці кожен у своїй галузі.

На підтвердження зазначеного тлумачення мети аудиту електронних грошей у Міжнародних Концептуальних основах завдань з надання впевненості [17, С. 10, 11] зазначено, що завдання з надання впевненості передбачають участь фахівця-практика, до повноважень якого належить ширший спектр питань, ніж аудитору, який виконує завдання з аудиту або огляду “стосовно історичної фінансової інформації”. Таким фахівцям-практикам можуть доручатись виконання завдань з надання впевненості стосовно широкого спектра предметів перевірки, знаннями щодо яких окремі фахівці-практики зазвичай не володіє. Тому такі особи можуть використовувати послуги спеціалістів з інших дисциплін, або експертів. При цьому зазначається, що термін “фахівець-практик” є ширшим, ніж термін “аудитор”. Однак, беручи до уваги, що у зазначеному документі [16, С. 11] фахівець-практик – це професійний практикуючий бухгалтер, а аудитом електронних грошей в банках повинна займатись група експертів, то саме аудиторам слід здійснювати перевірку досліджуваного нами об'єкта.

Загальні принципи аудиту прийнято розподіляти на групи, відповідно до Міжнародних стандартів аудиту [16, С. 83–106], де вони визначені як вимоги:

1. Принципи професійної етики, або етичні вимоги. До цієї групи належать:

- чесність;
- об'єктивність;
- професійна компетентність і незалежна ретельність;
- конфіденційність;
- професійна поведінка.

2. Професійний скептицизм, який потрібен для критичної оцінки аудиторських доказів. До цієї групи слід надати такі пояснення:

– слід особливу увагу приділяти аудиторським доказам, які суперечать іншим доказам, до інформації, яка викликає сумнів, до умов, які можуть свідчити про шахрайство, обставин, які припускають необхідність проведення додаткових процедур;

– ставити під сумнів необхідно суперечливі аудиторські докази, достовірність документів і відповіді на запити, а також іншої інформації;

– слід вважати документи та записи справжніми, якщо немає підстав вважати протилежне;

– слід враховувати попередній досвід та бездоганну ділову репутацію керівництва організації, проте продовжувати критично оцінювати аудиторські докази.

3. Принцип професійного судження полягає у тому, що тлумачення етичних вимог і положень Міжнародних стандартів аудиту, а також прийняття рішень щодо об'єкта перевірки не можливо здійснювати без застосування знань і досвіду аудитора.

4. Достатності та прийнятності аудиторських доказів і аудиторського ризику. Цей принцип полягає, зокрема, у тому, що для більш ризикованих аудиторських перевірок, потрібно більше доказів, проте збільшення їх кількості може не компенсувати їхню незадовільну якість.

5. Проведення аудиту відповідно до Міжнародних стандартів аудиту (МСА), які використовуються, зокрема, в Україні у повному обсязі. Самими МСА передбачено їх використання за умови, що вони є доречними за конкретних обставин.

Повною мірою зазначені вимоги стосуються і аудиту електронних грошей в банках.

Особливими принципами роботи банку з електронними грошима є те, що:

– електронні гроші повинні бути повністю забезпечені грошовими коштами у готівковій чи безготівковій формі;

– розрахунок електронними грошима здійснюється як з їх емітентом (банківською установою), так і з іншими господарюючими суб'єктами.

Головними функціями аудиту електронних грошей в банківських установах є:

1. Контроль за виконанням вимог чинного законодавства щодо емісії та організації обігу електронних грошей. Нормативно-правові акти, що регулюють питання функціонування систем електронних грошей, їх обіг, використання, облік операцій з ними тощо, визначають механізм та обмеження щодо роботи з даним платіжним інструментом. А порушення вимог, встановлених органами державної влади щодо електронних грошей, може призвести до накладання санкцій на банки.

2. Забезпечення ліквідності банку. Її суть полягає у недопущенні перенесення коштів з рахунків, на яких розміщено забезпечення електронних грошей, на інші рахунки чи використання їх для фінансування активних операцій або з іншою метою, що суперечить їх призначенню, для отримання доходів. Необхідність виокремлення даної функції полягає у ризику втрати ліквідності банку чи банківської системи в цілому, а також ризику зростання інфляції за рахунок віртуальної емісії грошей та збільшенні грошової маси в країні.

Особливість зазначених функцій полягає у тому, що нехтування принципами роботи з електронними грошима ставить під загрозу економічну та фінансову безпеку банку, банківську систему та суспільно-економічний лад держави, а також у тому, що банки є об'єктом суспільного інтересу в будь-якій державі.

Серед напрямів аудиту електронних грошей особливу увагу, вважаємо, слід приділити такому:

1. Перевірці системи електронних грошей, як сукупності відносин між емітентом, оператором, агентами, торговцями та користувачами щодо здійснення випуску, обігу та погашення електронних грошей [21].

2. Проведенню аудиту в банках – емітентах електронних грошей.

3. Контролю за роботою агентів банків – осіб, які на підставі договору, укладеного з емітентом, забезпечують розповсюдження електронних грошей (агенти з розповсюдження), надають засоби поповнення електронними грошима електронних пристроїв (агенти з поповнення), здійснюють обмінні операції з електронними грошима (агент з обмінних операцій) та приймання електронних грошей в обмін на готівкові чи безготівкові кошти (агенти з розрахунків).

4. Перевірці суб'єктів господарювання, які здійснюють операції з електронними грошима.

Слід при цьому зазначити, що контроль за роботою системи електронних грошей є фактично оверсайтом – наглядом, який має право здійснювати в Україні виключно Національний банк України [24, 25].

Основними та найважливішими елементами методології аудиту є його методи, прийоми та процедури, за допомогою яких досліджуються об'єкт і предмети аудиту.

Досліджуючи наукову літературу, присвячену аудиту, Проскуріна Н.М. підтримує думку російських авторів [20] щодо поділу підходів до створення методик аудиту на чотири типи: бухгалтерський, юридичний, спеціальний та галузевий [26, С. 133]. Виходячи із сформульованої нами мети аудиту електронних грошей в банках та специфіки їх функціонування, ми вважаємо, що лише комплексне та органічне поєднання зазначених підходів у створенні та використанні методики аудиту електронних грошей в банківських установах може забезпечити дотримання постулатів, принципів аудиту та його суті, на відміну від інших господарюючих суб'єктів та сфер економічної діяльності. Адже бухгалтерський підхід вимагає розробки методик за різними розділами бухгалтерського обліку банку: касових операцій, безготівкових розрахунків, клірингових операцій одночасно. Юридичний – глибоке вивчення паралельно з дослідженням рахунків бухгалтерського обліку вимог чинного законодавства щодо операцій з контрагентами (системою електронних грошей, агентами, отримувачами коштів, платниками). Спеціальний тип підходу вимагає знання

банківських операцій по суті та у поєднанні з обліком з метою дотримання економічних нормативів банку відповідно до вимог нормативно-правових актів Національного банку України. Галузевий підхід також має велике значення, оскільки фінансово-кредитна сфера економіки як окрема та суспільно важлива галузь народного господарства потребує своїх підходів та знань для проведення дійсно незалежного та об'єктивного аудиту. Однак доцільно зазначити, що кожен із підходів набуває більшого чи меншого значення залежно від завдання аудиту під час конкретної перевірки.

Висновки. Сьогодні із впровадженням законодавчого регулювання діяльності банків в Україні з електронними грошима перед науковцями та працівниками банківських установ постало питання про забезпечення належного контролю за діяльністю банків на ринку електронних грошей. У даній роботі ми окреслили основні завдання контролю в банку при роботі з електронними грошима, обґрунтували методологію аудиту електронних грошей та визначили його мету, завдання, принципи та функції.

Список використаної літератури:

1. Арнес А. Аудит / А.Арнес, Дж.Лоббек. – М. : Финансы и статистика, 1995. – 560 с.
2. Барановський О.І. Банківська безпека: проблема виміру / О.І. Барановський // Економіка і прогнозування, 2006. – № 1. – С. 7–25.
3. Бардаш С.В. Економічний контроль в Україні: системний підхід : монографія / С.В.Бардаш. – К. : КНТЕУ, 2010. – 656 с.
4. Бондар В.П. Концепція розвитку аудиту в Україні: теорія, методологія, організація : монографія / В.П. Бондар. – Житомир : ЖДТУ, 2008. – 456 с.
5. Бутинець Т.А. Управлінський контроль та його елементи / Т.А. Бутинець // Вісник Житомирського державного технологічного університету, 2010. – № 1 (51) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Natural/Vzhdtu/econ/2010_1/6.pdf.
6. Бутинець Ф.Ф. Господарський контроль як наука і система знань / Ф.Ф. Бутинець // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу : міжнар. зб. наук. праць. – Вип. 3 (21). – 2011. – С. 14–27.
7. Бутинець Ф.Ф. Теорія обліку чи його основи. Що вивчають майбутні фахівці з обліку? / Ф.Ф. Бутинець, Т.А. Бутинець // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу : міжнар. зб. наук. Праць. – 2012. – Вип. 1 (22). – С. 19–37.
8. Виговська Н.Г. Господарський контроль в соціально орієнтованій економіці: проблеми теорії і методології : монографія / Н.Г. Виговська. – Житомир : ЖДТУ, 2006. – 288 с.
9. Голов С.Ф. Управлінський облік : підручник / С.Ф. Голов. – К. : Лібра, 2003. – С. 704.
10. Головач В.В. Філософія аудиту та його сутність / В.В. Головач // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу : міжнар. зб. наук. праць. – 2012. – Вип. 1 (22). – С. 73–89.
11. Дорош Н.І. Аудит: методологія і організація / Н.І.Дорош. – К. : Т-во “Знання”, КОО, 2001. – 402 с.
12. Калайтан Т.В. Контролінг: проблеми термінології / Т.В. Калайтан ; ред. кол. : Г.І. Башнянин, В.В. Анопій, О.Д. Вовчак // Вісник Львівської комерційної академії. – Львів : Видавництво Львівської комерційної академії, 2009. – Вип. 30. – С. 214 с.
13. Контроллінг в бізнесі. Методологические и практические основы построения контроллинга в организациях / А.М. Карминский, Н.И. Оленев, А.Г. Примаков и др. – 2-е изд. – М. : Финансы и статистика, 2002.
14. Корінев В.Л. Актуальні аспекти формування системи фінансового контролінгу на підприємстві / В.Л. Корінев // Держава та регіони / Економіка та підприємництво : наук.-вироб. журнал. – № 2. – 2011. – С. 147–150.
15. Майєр Э. Контроллінг как система мышления и управления / Э.Майєр ; пер. с нем. ; под ред. С.А. Николаевой. – М. : Финансы и статистика, 1993. – 76 с.
16. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг / пер. з англ. О.Л. Ольховікова, О.В. Селєзньов, О.О. Зєніна, О.В. Гук, С.Г. Біндер. – ч. 1. – К. : Міжнародна федерація бухгалтерів, Аудиторська палата України, 2010. – 846 с.
17. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг / пер. з англ. О.Л. Ольховікова, О.В. Селєзньов, О.О. Зєніна, О.В. Гук, С.Г. Біндер. – ч. 2. – К. : Міжнародна федерація бухгалтерів, Аудиторська палата України, 2010. – 414 с.
18. Партин Г.О. Види та місце фінансового контролінгу на підприємстві / Г.О. Партин, Я.В. Маєвська // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.6.
19. Петрик О.А. Аудит: методологія і організація: монографія / О.А. Петрик. – К. : КНЕУ, 2003. – 260 с.
20. Аудит : учебник для вузов / В.И. Подольский, Г.Б. Поляк, А.А. Савин и др. ; под ред. проф. В.И. Подольского. – 2-е изд. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – 655 с.

21. Положення про електронні гроші в Україні, затверджене постановою Правління Національного банку України від 04.11.2010 № 481 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1336-10>.
22. Положення про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України, затверджене постановою Правління Національного банку України від 20 березня 1998 р. № 114 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0548500-98>.
23. Про аудиторську діяльність. Закон України від 22.04.1993 р. № 3125-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3125-12>.
24. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків. Закон України від 18.09.2012 р. № 5284-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5284-17>.
25. Про Національний банк України. Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.
26. *Проскуріна Н.М.* Процедурне забезпечення аудиту. Теорія та практика : монографія / *Н.М. Проскуріна*. – К. : ДП “Інформ.-аналіт. агентство”, 2011. – 739 с.
27. *Пушкар М.С.* Контролінг – інформаційна система стратегічного менеджменту : монографія / *М.С. Пушкар, Р.М. Пушкар*. – Тернопіль : Карт-бланш, 2004. – 370 с.
28. *Рудницький В.С.* Види сучасного контролінгу / *В.С. Рудницький, Т.В. Рудницький* // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку : зб. наук. праць. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2012. – № 722 [81]. – С. 221–225.
29. *Рудницький В.С.* Методологія і організація аудиту / *В.С. Рудницький*. – Тернопіль : “Економічна думка”, 1998. – 196 с.
30. Аудит Монтгомери / *Ф.Л. Дефлиз, Г.Р. Дженик, В.М. О’Рейлли, и др.* ; пер. с англ. ; под ред. *Я.В. Соколова*. – М. : ЮНИТИ, 1997. – 542 с.
31. *Сухарева Л.О.* Загальна логіка і принципи моделювання методик контролю управлінських рішень / *Л.О. Сухарева, А.В. Христенко* // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу : міжнар. зб. наук. праць. – 2012. – Вип. 1 (22). – С. 371–383.
32. *Шалімова Н.С.* Соціально-економічні аспекти аудиту: теорія і практика : монографія / *Н.С. Шалімова*. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. – 672 с.
33. *Mautz K.* The philosophy of Auditing / *K. Mautz, H. Sharaf* // American Accounting Association. – New York, NY, 1961.
34. *Mautz K., Sharaf H.* The philosophy of auditing / *K. Mautz, H. Sharaf* // American Accounting Association. – 1993. – 299 p.

МЕЛЬНИЧЕНКО Олександр Віталійович – кандидат економічних наук, доцент Університету банківської справи Національного банку України, докторант Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

– аудит;

– економічний аналіз.

Стаття надійшла до редакції 17.05.2013